

Stanisław Jankowski

Symbolika pasterza w tekstach biblijnych

Studia Włocławskie 17, 109-120

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW JANKOWSKI SDB

SYMBOLIKA PASTERZA W TEKSTACH BIBLIJNYCH

Jak powszechnie wiadomo w środowisku chrześcijańskim, przeznaczeniem człowieka jest zbawienie – komunია z Bogiem w Jego wieczności. Droga do tego celu prowadzi między innymi przez posługę formacyjną. Związek zbawienia i formacji doskonale ukazuje Pismo Święte na tle dziejów Izraela i Kościoła. Dzieje Izraela obejmują wiele wydarzeń, które autorzy natchnieni odczytywali jako przejaw pasterskiej i pedagogicznej troski Boga. W Nowym Testamencie motyw pasterza osiąga pełnię biblijnej wymowy, ubogacony wskazaniem, że tym dobrym pasterzem jest Jezus Chrystus. W Nim Bóg urzeczywistnia swoją zapowiedź wyrażoną przez Ezechiela, iż „sam będzie paść swoje owce”. Jezus wskazuje, dlaczego Jemu przysługuje tytuł dobrego pasterza – ponieważ daje swoje życie za owce. Zarazem jest nauczycielem, który stawia siebie za wzór postępowania: „Uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem” (Mt 11, 29). Nauczający Jezus spełnia zapowiedź znaną ze Starego Testamentu: „Wszyscy twoi synowie będą uczniami (*limmudei*) Pana” (Iz 54, 13; zob. J 6, 45). Po zmartwychwstaniu swoje zadanie pasterza realizuje dalej poprzez posługę Piotra, któremu podwójną misję – pasterza „paść (boske) baranki” i „paść (*poimaine*) owce” (J 21, 15.17)¹, i nauczyciela: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody”

STANISŁAW JANKOWSKI SDB – dr teologii biblijnej; studia w Rzymie na Biblium i Ecole Biblique (Jerozolima), wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, Łądzie i Krakowie. Autor m.in.: *Ziemia Święta – przewodnik* (1987), *Biblia w życiu człowieka i Kościoła* (2006), *Geografia biblijna* (2007), *Małżeństwo i rodzina w Piśmie Świętym* (2008), artykuły z zakresu zagadnień biblijnych.

¹ *Bosko* i *poimaino* po części zachodzą na siebie znaczeniami, pierwszy z nich znaczy „paść” i kładzie nacisk na zagwarantowanie pastwiska w sensie „dać jeść” (zob. Mt 14, 16; Mk 6, 37; Łk 9, 13), podczas gdy drugi termin ma charakter bardziej dynamiczny – znaczy „prowadzić”, „kierować”, „być przewodnikiem”, „przewodzić”, „być odpowiedzialnym za”, „zabezpieczać”. Zob. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1995, s. 99, 510.

(Mt 28, 19). Od początku też Piotr i pozostali uczniowie temu zadaniu się oddają i są mu wierni, czego echo znaleźć można chociażby w Listach (Ef 4, 11; 1 P 5, 1n; zob. Dz 20, 28n). Dopowiedzmy, że *conditio sine qua non* zbawienia jest uwierzenie. Bowiem przestrzenią, w której rozstrzyga się przeznaczenie człowieka, jest wiara – motywująca decyzje, wybory, postępowanie. Według objawienia, do zbawienia człowiek przygotowuje się przez całe życie, dojrzewa zaś w wierze dzięki posłudze Kościoła. Nauczanie i pasterzowanie w świetle celu, któremu służą (wierze), stają się dwoma synonimami zbawczej posługi Kościoła.

1. Biblijny obraz pasterza

Historia Kaina i Abła uwiecznia wzajemne antagonistyczne nastawienie dwóch najstarszych kultur Bliskiego Wschodu: rolniczej i pasterskiej (Rdz 4). Tak jest na Bliskim Wschodzie do dziś. Formułę zgodnego współistnienia obie kultury znalazły dopiero w liturgii żydowskiej, gdzie w obchodach paschalnych połączone zostały z sobą kalendarze rolniczy i pasterski. Według tradycji biblijnej nastąpiło to z okazji wyjścia Izraela z Egiptu (Wj 12–14). Nas interesuje motyw pasterza w Biblii.

1.1. Archetyp biblijnego znaczenia słowa „pasterz”

Pasterz w pejzażu Bliskiego Wschodu jest czymś jak najbardziej naturalnym. Tak samo temat pasterza w starożytnej bliskowschodniej literaturze. I jak nie trzeba wykazywać, że być pasterzem to zajęcie, którego proza jest oczywista, tak też z drugiej strony nie można nie zauważyć, że bardzo szybko stało się przenośnią i symbolem. Obszar Bliskiego Wschodu – jak wiadomo – od paleolitu zamieszkiwały koczownicze plemiona, które od oswojenia owcy, kozy i większego bydła stały się pasterzami (neolit – VII tysiąclecie przed Chr.). Walczyły o lepsze z ludnością osiadłą, oddaną uprawie ziemi. Stawką była przestrzeń pod uprawę lub do wypasu. Pierwsze wspomnienie o owcach pojawia się w III tysiącleciu. Wspominają o nich teksty akadyjskie z Tell el-Amarna (poł. II tys.), później teksty z Ugarit (XIII/XII w. przed Chr.), stela króla Moabu, Meszy (IX w. przed Chr.).

Już w najstarszych zapisach klinowych termin „pasterz” służył jako honorowy tytuł bogów i władców. Pierwsze ślady metaforycznego użycia słowa „pasterz” i „owca” spotykamy w tekstach sumeryjskich, a później akadyjskich. Najstarszy z nich mówi o mieszkańcach miasta Aratta, pokonanych przez króla Uruk Enmerkera (III tys.), że zginali przed nim

kolana jak owce. Z końca III tysiąclecia (2028–2004) pochodzi lamentacja nad zburzeniem Sumeru i Ur III, które bogowie opuścili jak pasterze owczarnię². Legendarny heros Gilgamesz, słynny z okrucieństwa, zmienił się w łagodnego pasterza (tekst z II tys.). O królu Gudea z Lagasz czytamy, że „prowadzi lud pobożną dobrą ręką”. Podobne powiedzenie było w obiegu o Hammurabim (XVIII w przed Chr.). Porównywano do pasterzy także królów asyryjskich (1280 przed Chr.). W tej samej konwencji przedstawiano władców w Egipcie i w Grecji³. Platon w *Państwie* przyrównuje rządzących do pasterzy (*Państwo*, I, 343.345)⁴. Naród Wybrany miał więc od tej strony przygotowane środki wyrazu dla oddania relacji Boga do Izraela w kategoriach mu bliskich, bo pasterskich.

1.2. Kultura pasterska w Starym Testamencie

Tradycja jahwistyczna unieśmiertelniła nie tylko imiona patriarchów Izraela, ale i Abla, oraz imię patriarchy wszystkich „mieszkających pod namiotami” i pasterzy, Jabala (Rdz 4, 20). Po potopie pasterzami byli: Abraham i jego bratanek Lot (Rdz 13, 2. 6n), Izaak (Rdz 26, 14), Laban i jego córka, Rachela, przyszła synowa Izaaka, a żona Jakuba (Rdz 29, 9), Jakub i jego synowie (Rdz 30, 40; 37, 17). Pasterstwem zajmował się Mojżesz (Wj 3, 1), zanim stanął na czele uchodźców z Egiptu. Spośród proroków jako pasterza widzimy Amosa (Am 1, 1). Pasterzem był przyszły król Izraelitów Dawid (1 Sm 16, 18; 17, 34). Według apokryficznej legendy pasterzem miał być też ojciec Maryi, Joachim (Protoewangelia Jakuba, IV, 2–4)⁵.

Zostawmy jednak odnotowywanie miejsc z dosłownym sensem terminów „pasterz”, „owca” i pochodnych w Piśmie Świętym. O wiele bardziej instruujące są bowiem teksty z przenośnym użyciem tych wyrażeń.

Dawid od trzód swego ojca został powołany na pasterza Izraela (2 Sm 5, 2; Ps 78, 70n)⁶. W apokryficznym Psalmie 151 z Qumran Dawid

² *The Context of Scripture*, ed. W.W. Hallo, vol. 1: *Canonical Compositions from the Biblical World*, Leiden – Boston 2003, s. 535n.

³ Tamże.

⁴ Platon, *Państwo*, przeł. W. Witwicki, Kęty 2009, s. 34–37.

⁵ Zob. *Apokryfy Nowego Testamentu*, red. M. Starowieyski, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, Lublin 1980, s. 185n.

⁶ Czytamy tam: „w Jerozo[limie, mieście, które wyb]rałeś z całej ziemi, aby było tam [twoje imię] na zawsze, gdyż ukochałeś Izraela bardziej niż wszystkie ludy, i wybrałeś plemię Judy, zawarłeś przymierze z Dawidem, aby był z jego potomstwa przywódca twego ludu, i zasiadł na tronie Izraela przed tobą po wsze czasy” – tłum. P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Marwego: Qumran – Wadi Murabba’at – Masada – Nachal Chewer*, Kraków 2000, s. 384.

wspomina, jak to Bóg ustanowił go, najmłodszego z braci, „pasterzem swej trzody i władcą nad swymi kozłami. [...] Ustanowił mnie przywódcą swego ludu [i władcą] nad synami swego przymierza”⁷. W tekstach z Qumran nadzorca obozu (*mebaqer*) jest nazywany „pasterzem”, miał szeroki zakres obowiązków (zob. „Dokument Damasceński A”, kol. 13, 9), o czym powiemy niżej.

1.3. Symbolika kategorii pasterz – owca

Z racji organicznego powiązania w świadomości człowieka starożytnego życia codziennego z przekonaniem religijnym o obecności i wpływie świata boskiego na ziemski, także bogom przypisywano – o czym już wspomnieliśmy – atrybuty pasterskie. Powszechna była projekcja porządku ziemskiego, obrazów, relacji, realiów życia ludzkiego na wyobrażenie rzeczywistości nadziemskiej, boskiej, w myśl zasady „jako na ziemi, tak i w niebie”. Stąd również bogom przypisywano tytuł „pasterza”. Prawdopodobnie najstarsze poświadczenie przenośnego użycia terminów „pasterz” i „owca” spotykamy w tzw. Kronice Weidnera (XIX w. przed. Chr.), gdzie występuje wezwanie do Marduka: „Niechby pasł ludzi jak owce”⁸. „Wiernym pasterzem” nazywany był sumeryjski bóg Enlil⁹. Utu/Szamasz nosił tytuł „pasterz bogów”, a także „stróż sprawiedliwości” i „pasterz dolnego świata i stróż górnego”¹⁰.

Pytanie o genezę przenośnego zastosowania tytułu „pasterz” do Jahwe i „trzoda/owce” do Izraela skupia uwagę wielu egzegetów i historyków religii Izraela nie tyle na możliwości bezpośredniego zapożyczenia tej idei z mitów mezopotamskich, co raczej na doświadczeniu pobytu na pustyni. Pustynia musiała być dla owej grupy uchodźców z Egiptu potężnym i bogatym przeżyciem, skoro oddają je takie przenośnie, jak: syn niesiony przez ojca (Pwt 1, 31), orle pisklę unoszone przez rodzica (Pwt 32, 11) i stado owiec prowadzone przez pasterza (Pwt 26, 7; Ps 78, 52n). Być może, że

⁷ Tamże, s. 442.

⁸ *The Context of Scripture*, vol. 1, dz. cyt., s. 469A.B; por. *Akkadian Myths and Epics*, transl. E.A. Speiser, w: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. J.B. Pritchard, 3 ed., Princeton – New Jersey 1969, s. 69, 71, 72.

⁹ Zob. *Akkadian Rituals*, transl. A. Sachs, w: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, dz. cyt., s. 337. Chodzi o tekst rytualny ze świątyni Kettle-Drum, odpis D pochodzi z Niniwy dokonany ze starszego tekstu z Babilonii.

¹⁰ Zob. J.W. Van c i l, *Sheep, Shepherd*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, ed. D.N. Freedman, New York etc. 1992, vol. 5, s. 1188–1189. Tekst: *Sumero-Akkadian Hymns and Prayers*, transl. F.J. Stephens, w: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, dz. cyt., s. 388.

właśnie to skojarzenie – swego rodzaju posiew myślenia religijnego – stało się archetypem dla oddania relacji Jahwe – Izrael, funkcjonującego później na kartach Starego Testamentu, zwłaszcza w Psalmach (zob. Jr 13, 17; Mi 7, 14; Ps 28, 9; 95, 7; por. 79, 13; 100, 3; 199, 176). Na echo tej wiary natrafiamy także w apokryfach: w imieniu Jahwe król będzie paść Izraela: „Paść będzie owce Pana wiernie i sprawiedliwie / i nie dopuści, aby któraś z nich osłabła na swoich pastwiskach” (Psalm Salomona XVII, 40; por. Ps 2, 9; Ap 2, 27; 12, 5; 19, 15)¹¹.

Nie tylko Izrael jako naród widział siebie w roli stada. Również spotyka się świadectwa indywidualnych osób postrzegających siebie jako owce prowadzone i strzeżone przez Pana, jak chociażby autor Psalmu 23. Ale bodaj najbardziej wymowny jest tu Jakub, który u kresu życia wyznaje językiem pasterskim: Bóg dotrzymał słowa danego mu w Betel – był dla niego jak pasterz (Rdz 48, 15; zob. 28, 15; por. 49, 24; Pwt 26, 5–8; Jr 13, 17; Mi 7, 14). Ile by jeszcze nie przytoczyć tekstów, wszystkie wskazują, jak ugruntowana była wiara Izraela w pasterską opiekę Boga nad nim w ciągu wieków i pokoleń. Skoro metafora pasterza jest w Biblii tak nośna, to spytajmy, co znaczy być pasterzem, paść, być owcą? Jacy pasterze tam występują? I jak to się ma do formacji?

2. Zły i dobry pasterz

Powiedzieliśmy, że pasterz i owca szybko stali się przedmiotem głębszej refleksji. Wnet dostrzeżono głęboką symbolikę w tym prozaicznym skądinąd przejawie życia nomadów. Z pewnością bardzo szybko spostrzeżono, że pasterz pasterzowi nierówny. W przypadku dobrego pasterza nagrodą są korzyści, jakie czerpie z opieki nad stadem on sam, ale i stado; w przypadku złego pasterza – bolesne następstwa spotykają jego podopieczne, wszak karany jest też on sam. Dobrego pasterza owce obdarowują w zamian za opiekę nad nimi; cierpią, są zagrożone i czują się niesprawiedliwie traktowane przez pasterzy nieodpowiedzialnych. Skupienie uwagi na pasterzu dodaje wymowy tej biblijnej metaforze, którą z powodzeniem można przenieść na grunt formacji. Aby to lepiej zobaczyć, należy uwzględnić najpierw będący w obiegu w życiu codziennym podział na „dobrych” i „złych” pasterzy. Dobry pasterz – mówiąc najkrócej – to pasterz, który dba o owce, czuje się za nie odpowiedzialny;

¹¹ *Psalmy Salomona*, przeł. A. Paciorek, w: *Apokryfy Starego Testamentu*, oprac. R. Rubinkiewicz, Warszawa 2000, s. 127.

zły to ktoś, komu „nie zależy na owcach”. Los i kondycja owiec jest tu kryterium oceny jednego i drugiego.

2.1. Kondycja owiec

Owca, jaka jest, każdy widzi – można by rozpocząć, trywializując oczywiście temat obiegowym stwierdzeniem. Owca należy niewątpliwie do najsympatyczniejszych udomowionych zwierząt. Tak też jest przedstawiana w Biblii, gdzie zajmuje uprzywilejowane miejsce pod względem frekwencji (wymieniona ponad 500 razy). Wygląd i korzyści, jakich dostarcza człowiekowi, należą do jej atutów. Zawsze stanowiła podstawę bogactwa pasterskiej rodziny. Dostarczała mięsa (1 Sm 14, 32; Am 6, 4), mleka (Iz 7, 21n), wełny na ubranie (Kpł 13, 47n; Hi 31, 20; Ez 34, 3), skór do okrycia (Hbr 11, 37; Za 13, 4; Mt 7, 15), jako przykrycie namiotu (Wj 26, 14), artykuł handlu wymiennego czy spieniężenia (2 Krl 3, 4; Ez 27, 18n), wreszcie jako *mohar* – zapłata za żonę. Baran był materią w ofiarach różnego typu (Wj 20, 24; Lb 22, 40; Kpł 1, 10; 4, 32; 5, 15; 22, 21; J 2, 14), bo był zaliczany do zwierząt czystych (Kpł 11, 3), nadających się na żertwę ofiarną (Kpł 1, 10; 4, 32; 5, 15; 22, 21). Z innych atutów owcy trzeba dodać jej nieagresywność (Iz 53, 7; Jr 11, 19; J 10, 3n), wręcz bezbronność (Mich 5, 8; Mt 10, 16) i coś, co można określić jako „naiwność” – to jakby druga również słaba strona bezbronności. Stąd owca potrzebuje nadzoru, opieki, myślenia za nią (Lb 27, 17; Ez 34, 5; Mt 9, 36; 26, 31). Może dlatego wywiązuje się między pasterzem i owcą bliska więź, jak to ukazuje przypowieść proroka Natana (2 Sm 12, 3). Pasterz woła owce po imieniu, a one idą za nim (J 10, 3n). Owca „wie”, że pasterzowi wiele zawdzięcza, że w jej interesie jest słuchać pasterza. Próbującej „chodzić swoimi drogami”, nazywa się taką też „czarną owcą”, grozi wielorakie niebezpieczeństwo (Ez 34, 6; Łk 15, 6). W przeszłości błądzącą owcą był Izrael (Iz 53, 6; Jr 50, 17). Ale ponieważ Izrael/człowiek jest w oczach Boga cenniejszy niż owca (Mt 12, 12; 10, 29; Łk 12, 7), dlatego też troska formacyjna Boga o człowieka przewyższa Jego troskę o owce, jak sama formacja przewyższa tresurę.

2.2. Postawa złego pasterza

Jak w stadzie trafia się „czarna owca”, tak nie brak złych pasterzy. O takich również mówi literatura. Najważniejsze odniesienie dla pasterzy i owiec pozostaje niezmiennie, niezależnie od ich postaw. Dlatego należy

się skupić na tym, co decyduje, że trafiają się „źli”, nieodpowiedzialni pasterze. Jako główne przyczyny złego pasterzowania nasuwają się dwie: obojętność (nie zależy pasterzowi na owcach) oraz mała wartość owiec w oczach pasterza (na widok wilka ucieka i zostawia owce na pastwę drapieżnika).

To bolesne dla stada zagadnienie, niestety nie będące rzadkim, porusza prorok Ezechiel (Ez 34) i Drugi Zachariasz (Za 11, 4–17). Za pomocą alegorii, posługując się powszechnie znanym motywem zaczerpniętym z życia pasterskiego, prorocy kreślą stan społeczny i duchowy Izraela. Z jednej strony przemoc pasterzy, z drugiej godna pożałowania kondycja owiec (Ez 34, 1–10) i wreszcie zapowiedź zbawczej interwencji Boga, Pasterza w najważniejszym słowa znaczeniu (ww. 11–16), który troskę o trzodę powierzy mesjańskiemu „Księżciu” (w. 17–31). Drugi Zachariasz podziela krytyczną opinię Ezechiela o aktualnych pasterzach (królowie i kapłani) i zapowiada pasterza według myśli Boga, który będzie gotów nawet swoje życie oddać za owce (Za 13, 7–9; por. 11, 11, 4–11). Widać tu otwarcie na „pełnię czasów” z Pasterzem zesłanym przez Boga dla zbawienia owiec z Izraela, i zgromadzenia w jednej owczarni tych, które nie należą do wspólnoty Izraela (J 10, 16). Zły/bezużyteczny/nierozumny pasterz (*'elil*) powinien pamiętać, że grozi mu surowa kara, prawdziwe przekleństwo: „Biada pasterzowi bezużytecznemu, / który trzodę porzuca. / Miecz niech spadnie na jego ramię / i na jego prawe oko! / Niech uschnie jego ramię, / a prawe oko niech całkiem zagaśnie!” (Za 11, 17). Okaleczony zły pasterz jest znakiem ostrzeżenia dla innych. Wobec owiec trzeba postępować uczciwie i odpowiedzialnie, trzeba je kochać i otaczać troską.

Bywa też – co należy mocno podkreślić – że złe pasterzowanie bywa konsekwencją – owszem – niegodnego zachowania trzody. Złego pasterza jako karę dla owiec zapowiada cytowany Zachariasz: „Albowiem sprowadzę temu krajowi pasterza, który nie będzie się troszczył o to, co ginie; nie będzie szukał tego, co błędzi; nie będzie leczył tego, co zranione; nie będzie karmił tego, co zdrowe. Ale będzie zajadał mięso tłustych zwierząt, a ich kopyta będzie obrywał” (Za 11, 16). Tekst syryjskiej Apokalipsy Barucha zauważa podobną prawidłowość: „przepadli pasterze Izraela i zagaszone lampy, które oświecały, a źródła, z których piliśmy, zatrzymały swój bieg”.

Jak może być naprawiona taka sytuacja? – przez powrót owiec do wierności. Baruch wskazuje remedium: „Pasterze, lampy i źródła istniały

z Prawa, a jeśli my oddalamy się, to Prawo trwa. Jeśli wy spojrzycie na Prawo i przyłgniecie do mądrości, to światła nie zabraknie, pasterz nie oddali się, a źródło nie wyschnie” (syryjska Apokalipsa Barucha, 77, 13.15n)¹². W jakiejś mierze wspólnota chrześcijańska ma takich pasterzy, na jakich zasługuje. Czyż nie powinno jej zależeć, aby mieć jak najlepszych pasterzy?

2.3. Dobry pasterz

Do zadań pasterza należy zapewnić trzodzie pastwisko, dostęp do wody i bezpieczeństwo. Korzyści są oczywiste: mięso, wełna, mleko, ser, pieniądze. W grę wchodzi rodzaj niepisanej umowy, wzajemnej interesowności, wzajemnych korzyści¹³. Jak czynności związane z rolnictwem, myślistwem, handlem, prowadzeniem domu, walką czy tańcem wyrażały „coś więcej” niż tylko same siebie, podobnie działo się z pasterstwem. Znane jest życie pasterza w Księdze Rodzaju, historia Jakuba na służbie u Labana (Rdz 29–30). Dawid sam siebie przedstawia jako pasterza zatroskanego o swoje owce, odważnego i poświęconego (1 Sm 17, 34–36); ale starszy brat Dawida, Eliab, był innego zdania (1 Sm 17, 28). Wzorem dla pasterzy-ludzi jest w Piśmie Świętym Jahwe.

2.3.1. Jahwe pasterzem Izraela

Chociaż formalnie tylko kilka razy Bóg jest nazwany „pasterzem” (zob. Rdz 49, 24; 48, 15; Ps 23, 1; 80, 2), to w rzeczywistości Jego pasterska troska w stosunku do Izraela jest stała, konkretna i dobrze widoczna. Daje temu wyraz Deutero-Izajasz porównując zbawcze działanie Boga do pasterza zatroskanego o swoje owce: „Podobnie jak pasterz pasie On swą trzodę, gromadzi [ją] swoim ramieniem, jagnięta nosi na swej piersi, owce karmiące prowadzi łagodnie” (Iz 40, 11). O tych odniesieniach była już mowa wyżej (zob. 1). Najwięcej miejsca Bogu jako pasterzowi Izraela poświęca prorok Ezechiel, który przedstawia Go jako wzór pasterza zatroskanego o swoje owce (Ez 34; nb rozdział ten zawiera też wykład o złych i dobrych pasterzach). Bóg jako Pasterz nie może dopuścić, aby

¹² *Apokalipsa Barucha syryjska*, przeł. J. Woźniak, w: *Apokryfy Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 437.

¹³ Tę interesowność „prawdziwego pasterza” ale i взгляд na dobro stada porusza Platon, kiedy każe mówić Sokratesowi: „A umiejętności pasterskiej przecież na niczym innym nie zależy, jak tylko na tym, co jej podlega, aby mu przysparzała tego, co najlepsze” (Platon, *Państwo*, dz. cyt., s. 37).

Izrael zginął z powodu swojej niewierności i buntu. Przyjdzie czas, że Jahwe znowu go zgromadzi (Iz 56, 8; Zch 10, 8).

2.3.2. Jezus Dobry Pasterz

Jezus przychodzi na świat blisko obozu pasterzy (Łk 2, 8–18), im też jako pierwszym przypada przywilej zwiastowania Jego narodzin. Można ten szczegół określić jako swego rodzaju omen – zapowiedź stylu życia Jezusa. Faktycznie widać u Niego wyjątkową wrażliwość na ludzką biedę i bezradność. Kiedy ludzie słuchający Jego nauk są głodni, bo nie mają co jeść, On widzi ich oczami pasterza (Mt 9, 36; Mk 6, 34; por. Lb 27, 17)¹⁴. Swoje posłannictwo zbawcze wyraża kategoriami pasterskimi: ma przecież za zadanie sprowadzić zbłąkanych z domu Izraela (Mt 15, 24; 10, 6; Łk 19, 10). Najobszerniejsza wypowiedź o pasterskiej misji Jezusa znajduje się w IV Ewangelii (J 10, 1–16). Jezus mówi tam, że jako dobry pasterz troszczy się o owce, prowadzi je na pastwisko, rozmawia z nimi, broni ich, dąży, aby była „jedna owczarnia i jeden pasterz”, wreszcie oddaje za nie swoje życie. Chociaż z powodu śmierci Jezusa-Pasterza uczniowie się rozproszą na chwilę jak owce nie mające pasterza, to zaraz po zmartwychwstaniu zgromadzi ich na nowo „w Galilei” (Mt 26, 31n; por. Zch 13, 7). Autor Listu do Hebrajczyków nazywa Jezusa „Wielkim Pasterzem owiec” (Hbr 13, 20), a Piotr „Najwyższym pasterzem” (1 P 5, 4), który sprowadzi na właściwą drogę błądzące owce i przywróci im zdrowie dzięki swej śmierci (1 P 2, 24n). Władza Jezusa-Pasterza sięga poza granice czasu, gdzie prowadzi swoje owce do źródeł wody żywej (Ap 7, 17), wrogów unicestwi swym żelaznym berłem (Ap 12, 5; 19, 15).

2.3.3. Inne elementy dobrego pasterza

Pasterz jest symbolem, ale i realnym zwornikiem jedności stada. Bez pasterza owce się rozpraszają i giną. Pasterz korzysta z wiedzy, gdzie są dobre pastwiska i dostęp do wody. Odwołuje się do wiedzy i doświadczenia własnego i innych (tradycja) w przewidywaniu i planowaniu przyszłości. Wie, jak zapobiegać i przeciwdziałać strategii stosowanej przez „wilki”. Wszystkie te elementy można zsumować w mądrości, którą pasterz służy owcom, a także przenieść na płaszczyznę duchową i formacyjną – dobry

¹⁴ W. Pikor, *Jezus – wzór duszpasterza (J 10,1–18)*, „Przegląd Biblijny”, nr 2(2010), s. 118–122.

pasterz to dobry duszpasterz i dobry wychowawca. Przykład integralności i wzór dla młodych pokoleń w Starym Testamencie zostawił sędziwy Eleazar – męczennik z czasów machabejskich; „Udawanie bowiem nie przystoi naszemu wiekowi. Wielu młodych byłoby przekonanych, że Eleazar, który już ma dziewięćdziesiąt lat, przyjął pogańskie obyczaje. Oni to przez moje udawanie, i to dla ocalenia maleńkiej resztki życia, przeze mnie byliby wprowadzeni w błąd, ja zaś hańbą i wstydem okryłbym swoją starość. Jeżeli bowiem teraz uniknę ludzkiej kary, to z rąk Wszemocnego ani żywy, ani umarły nie ucieknę. Dlatego jeżeli mężnie teraz zakończę życie, okażę się godny swojej starości, młodym zaś pozostawię piękny przykład ochotnej i wspaniałomyślnej śmierci za godne czci i święte Prawa” (2 Mch 6, 24–28).

3. Formator jako pasterz

Skoro już wiemy w oparciu o Pismo Święte, który pasterz jest zły, a który dobry, podnieśmy wzrok ku ostatecznemu przeznaczeniu człowieka. Do czego jesteśmy powołani, co nam zostało obiecanie? Rzeczywistość doczesna dostępna jest poznaniu zmysłów i rozumu, rzeczywistość obiecaną oświeca światło wiary. Ponieważ wiara według objawienia obejmuje postawę, zachowania, decyzje i działania, a te implikują prawdę, wolność i wspólnotę, stąd w nich najpełniej wyraża się wiara. Wychowanie do wiary, a dalej formacja według jej założeń to przygotowanie i pomoc w rozwoju uzdolnień wiernych do przyjęcia w pełni ludzkiej dojrzałości obietnicy zbawienia jako daru, albo inaczej – jako świadectwa ojcowskiej miłości Boga do człowieka.

Porównanie Boga do pasterza zatroskanego o swoje stado-Izrael w Starym Testamencie, określenie siebie jako „dobrego Pasterza” przez Chrystusa w Nowym, naprowadza na pewien typ relacji, który znajduje bliską analogię w dziedzinie duchowej i formacyjnej. I opieka duszpasterska, i ściśle formacyjna postrzegane są powszechnie jako typ odpowiedzialności za podopiecznych, potrzebujących ochrony, pomocy i prowadzenia.

Zarówno na życie pasterskie jak i działalność formacyjną składa się nie tylko obraz bukoliczny, podejmowany w pieśniach i w twórczości literackiej. Jak w życiu pasterskim istotne jest prowadzenie stada na pastwisko i do wodopoju, ochrona przed złodziejem i dzikimi zwierzętami, tak w zakresie formacji funkcjonuje podobny schemat w wymiarze przenośnym i symbolicznym: chodzi o prowadzenie formacji podopiecz-

nych, oświatę, kształcenie charakteru, osobowości, pomoc w poszukiwaniu właściwych odpowiedzi na pytania i problemy pojawiające się na danym etapie rozwoju, uprzedzanie zagrożeń za pomocą pouczeń, rad, ostrzeżeń, upomnień. Uświadamianie, przekazywanie wiedzy, nauczanie „w porę i nie w porę” jest naturalnym sprzymierzeńcem mądrości służącej zbawieniem w całym bogactwie znaczeń tego terminu. Jak pierwszymi pasterzami dla swoich dzieci są rodzice, tak wychowawcy są ich przedłużeniem na kolejnym etapie rozwoju dziecka, a pasterz dla powierzonej mu trzody Bożej.

Słowo Boże uczy, że życie człowieka z licznymi jego aspektami ma nie tylko stronę jasną, pozytywną. Jak stadu i poszczególnej owcy grożą liczne niebezpieczeństwa, tak jest i z człowiekiem na każdym etapie życia. Niebezpieczeństwa pochodzą w dużej mierze z zewnątrz, ale w nim samym znajdują groźnych sprzymierzeńców w postaci tzw. pożądlivosti oczu, ciała, pychy żywota i głupoty. Właściwe ich ukierunkowanie i nastawienie na służbę celów, dla których człowiek jest przeznaczony, jest zadaniem długofalowej formacji. Jest to zadanie tak złożone, że jest tu miejsce dla odpowiedzialnej, mądrej i roztropnej pomocy środowiska.

SUMMARY

The shepherd and the sheep is one of the images the most widely spread; not only in the landscape of the Near East, but also in the culture and literature of that region. The Holy Bible, which also comes from there, uses the motif of the shepherd and the sheep to bring inevitably the supernatural realities closer to men. Much further than on the level of literality, these images are used in the moral and symbolic area – they reflect what is important – social, personal and psychological relationships between people. These symbols also reveal the moral quality of the mentioned relationships, and last but not least, they reflect theological reality: because God, in the latest instance, is the Shepherd of Israel, the Christ – of the Church and on the individual level. God in Jesus Christ is the reference for each human severally. However, as in our life there is no lack of negative side, talking about the symbol of the shepherd and a sheep, as in the Bible we can find a plot of disobedient and fractious sheep and shepherds who are dishonest and irresponsible for sheepfold. The Prophets, as Ezekiel, Apostles, or even Jesus Christ himself emphasize the value of good, devoted shepherds who are dedicated to their sheepfolds. The Christ shows himself as the Good Shepherd par excellence, because He sacrifices His life for the sheep. In the further part of the New Testament we come across the St. Paul and Peter's calls which are directed towards the Church shepherds to be the good ones, what means, they should follow and emulate Jesus Christ, the Shepherd. The up-to-date exegesis joins into

the category shepherd – sheep, the formation, which is the process of shaping and forming not only the young human's but also all of the faithful's personality and behaviour to bring them up into the mature faith. Within the fields which are covered with shepherd's care, there are also the care of the faith's formation and people of God's attitude to the faith.

tłum. Magdalena Okunowska

Key words: bishop, education, formation, mythology, sheep, shepherd.

Słowa kluczowe: biskup, formacja, mitologia bliskowschodnia, owca, pasterz, wychowanie.